

Het Willemshof: manege, kerk en modern kantoor

Wat zou een Hagenaar omstreeks 1845 gedacht hebben van het nieuwe gotische bouwwerk aan de Nassaulaan. Een kathedraal kon het niet zijn; de bisschoppelijke hiërarchie was immers nog niet hersteld. Voor een kasteel was het niet defensief genoeg, hoewel het hier nog het meeste op leek.

Een oplettende Hagenaar zou het opgevallen zijn dat er elders in de stad nog enkele mysterieuze en enigszins sprookjesachtige gebouwen waren verzezen. Koning Willem II, die in 1840 zijn intrek had genomen in het Paleisje aan de Kneuterdijk was namelijk een ijverig amateurarchitect, die zijn hobby uit leefde aan de achterzijde van zijn paleis. Hierbij werd hij niet geremd door enige bouwtechnische voorkennis, waardoor hij voor onorthodoxe maar weinig degelijke oplossingen koos. Hij tekende wat en liet dit door een paar aannemers uitvoeren. Op de bouwplaats gaf hij zonodig de laatste aanwijzingen. Een paar jaar na zijn dood werden dan ook de meeste van zijn fantastische bouwwerken en galerijen wegens instortingsgevaar afgebroken. Alleen de gotische zaal achter het paleis staat nog overeind dankzij later aangebrachte verstevigingen.

Het kolossale gebouw aan de Nassaulaan heeft Willem II niet zelf ontworpen, maar ongetwijfeld bemoeide hij zich met de tekeningen die de architect G. Brouwer sr. hiervoor maakte. Het was een manege, en wel een van de grootste van Europa. Uitvoerende aannemers waren Schroot en Ellinkhuizen, die ook 's Konings eigen ontwerpen hadden gebouwd. Beide heren schijnen hieraan zeer goed te hebben verdiend. Het was dan ook bekend dat de koning zich weinig interesseerde voor financiële zaken.

Oxford

Tijdens zijn studie in het middeleeuwse Oxford in 1803/1809, moet Willem II zijn liefde voor de Engelse gotische bouwkunst hebben opgevat. Begin 19e eeuw begon in Engeland bovendien de zogenaamde 'gothic

revival', een herleving van de middeleeuwse gotiek. In Nederland zou pas in de tweede helft van de 19e eeuw sprake zijn van enige belangstelling voor de gotiek en dan vooral de Franse gotiek.

De op de vroege Engelse gotiek geïnspireerde gebouwen van Willem II waren uniek in Nederland. De manege had bovendien nog iets bijzonders. Het dak werd gevormd door een enorme glazen kap. Voor die tijd een gedurfde nieuwigheid want het op grote schaal toepassen van glas in gebouwen was nog niet gebruikelijk. Het grote inspirerende voorbeeld, het Crystal Palace in Londen (1851), moest nog worden gebouwd.

De manege was zodanig ingericht dat bij strenge winters enkele zalen verwarmd konden worden en opengesteld voor bezoekers. Aan weerszijden van de manege had Willem II een rij luxe huizen in dezelfde neogotische trant laten optrekken.

Willem II liet na zijn dood een financiële wanorde na. Even leek het erop dat het hele Willemspark inclusief de bebouwing in het openbaar zou worden verkocht. Willem III besloot op het laatste moment toch het hele complex uit de nalatenschap van zijn vader te kopen. Wellicht had het gerucht dat er belangstelling van rooms-katholieke zijde was getoend om de manege tot r.k.-kerk om te bouwen en in het Willemspark zelf een seminarie te stichten, enige invloed op zijn beslissing.

Kerk

De koning zou de manege niet meer als zodanig benutten. Van 1851 tot 1853 is getracht het complex te verkopen als mogelijk onderdak voor het rijksar-

chief, of als vergadercentrum. Zelfs afbraak is overwogen. Eigenlijk merkwaardig, want twintig jaar later zou de koning, aan de Hogewal een nieuwe manege met stallen laten bouwen (de Koninklijke Stallen). In april 1853 nam Willem III een onverwachte beslissing: hij schonk de manege aan de hervormde gemeente van Den Haag onder voorwaarde dat het gebouw als kerkgebouw zou worden ingericht en dit steeds zou blijven.

De achtergrond van deze plotselinge beslissing was de tegenstelling tussen katholieken en protestanten, die hoog was opgelopen doordat de rooms-katholieke kerk in 1853 de bisschoppelijke hiërarchie weer had ingesteld. Door de grondwetsherziening van 1848 was dit mogelijk gemaakt. De protestanten voelden zich bedreigd en vreesden een katholieke overheersing. Door de kerk aan de hervormde gemeente te schenken, stak de koning niet onder stoelen of banken aan welke zijde hij stond.

De architect Elie Saraber leidde de verbouwing tot kerk. Op straatniveau werden ramen en deuren in de gevel gemaakt, de toren werd van galmgaten voorzien, de ramen op de verdieping van de toren werden verkleind en de kantelen, die de kerk te veel op een kasteel deden lijken, werden verwijderd. Op de hoeken werden pinakels geplaatst.

De Haagse beeldhouwer Botermans werkte twee jaar aan een preekstoel naar ontwerp van Henri Camp. Toen deze eenmaal gereed was, bleek hij niet door de deuropening te kunnen. Na veel passen en meten besloot men bij één kerkdeur de togen te verwijderen, de tegels te lichten en een flink gat te graven.

De verbouwde manege bood plaats aan maar liefst 2086 gelovigen. De banken stonden gewoon op het zand van de manege, met daar tussenin blauwe plavuizen. Het was er altijd steenkoud. In 1962 was het bezoek aan deze manege-kerk zo ver teruggelopen dat ze werd gesloten. Bijna tien jaar lang hielden ratten, muizen, schimmels en kwajongens in de dichtgetimmerde kerk huis.

In 1972 werd begonnen aan het moderne kantoor dat zich nu achter de oude gevel bevindt. Zo'n 9000 vierkant meter kantoorruimte, ontworpen door de Engelse architecten R. Chamberlain en L.G. Markies met als uitgangspunt het ontwerp van de Nederlander R. Fledderus, is nu in gebruik bij de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Alleen de gevel van een merkwaardig gebouw, weerslag van de gotische hobby van koning Willem II, bleef behouden.

Bron: D. Hillenius, Het Huis der

